

Exegetik och det offentliga rummet: då och nu

BIRGER OLSSON

Lunds Universitet

birger.olsson@ctr.lu.se

Akademien för bibelvetenskap samlades den 9 oktober 2018 till föreningsstämma i Stockholm för att bland annat ta ställning till sitt fortsatta vara eller inte vara. Såsom initiativtagare till akademien blev jag ombedd att hålla ett föredrag om dess tillkomst och syften. Sedan ändrade styrelsen rubriken till den ovan givna och tog den som tema för en hel dag med föredrag, paneldebatt, samtal och årsmöte. Jag gick med på det med viss tvekan. Jag tillhör en äldre generation. Jag har levt i ett annat samhälle. Sociala medier tillhör inte min vardag. Det är därför tveksamt om mina exempel kan säga så mycket om exegetiken i det officiella rummet idag. Men de kan möjligen ställa några frågor med tanke på ämnet. En tidig idé om en enkel enkät om våra exegeters vistelser i det officiella rummet föll på grund av tidsbrist. Nu får var och en vittna i det samtal som följer på paneldebatten. Det som jag skriver här bevarar i stort föredragets muntliga form.

Den viktigaste bakgrunden till bildandet av en akademi för exegeter i tjänst var ökningen av antalet exegeter i landet. När jag kom till Uppsala hösten 1959 för att läsa teologi fanns där en professor i GT och en professor i NT och en tjänstgörande docent i dessa två ämnen, sammanlagt fyra personer. Docenttjänsten var mest en meriteringstjänst på normalt sex år med undervisning två timmar i veckan, onekligen den bästa forskningstjänsten vid universitetet. En anställning som assistent i exegetik hade också börjat växa fram vid denna tid.

Läget i Lund var detsamma. Det blir sammanlagt fyra fasta och fyra tidsbegränsade tjänster i exegetik i landet, eller i exegetisk teologi som

det hette på den tiden för att markera bundenheten till övriga ämnen i den teologiska fakulteten. När jag våren 1993 kom till Lund som professor i Nya testamentets exegetik var läget annorlunda. Under 80-talet försvann docenttjänsterna och vi fick en rad fasta lektorstjänster. I Lund hade vi åtta tjänster i Nya testamentets exegetik, lika många som det fanns i hela landet när jag började läsa teologi. Ämnet bibelvetenskap fanns också vid andra universitet, i Linköping, Umeå och Göteborg, och flera teologiska seminarier närmade sig högskolenivå, Teologiska Högskolan i Stockholm, Johannelunds teologiska institut i Uppsala, Örebro Missionsskola och senare Newmaninstitutet i Uppsala.¹ När jag i början av 2000-talet räknade antal heltidstjänster i landet blev det 29 personer.

Inbjudan i januari 2003 till att bilda en akademi för bibelvetenskap i Sverige gick alltså ut till 29 personer.² Syftet var enligt stadgarna ”att i kontakt med samhälle, kyrka och kultur främja samtalet om undervisning och forskning i bibelvetenskap vid svenska universitet och högskolor”. Tillsvidareanställda lärare i bibelvetenskap och doktorer med undervisning i bibelvetenskap vid svenska universitet och högskolor kunde efter ansökan bli medlemmar i akademien. Tanken var att när man lämnade sin tjänst lämnade man också akademien.³ Den hade formen av en förening och skulle samlas till ordinarie föreningsstämma vart annat år.

Min tanke var att dessa i tjänst varande lärare i bibelvetenskap skulle lära känna varandra, dela med sig av sina erfarenheter av undervisning och forskning och hitta former av konstruktiva samtal om centrala teman i Gamla och Nya testamentet. Om de övade sig att diskutera bibel-

¹ Även inom pingströrelsen sökte man omkring år 2000 få fram en högskoleutbildning för predikanter inom pingströrelsen. Se Göte Olingdahl, ”Pingströrelsen och den teologiska högskoleutbildningen”, *Tro och Liv* 2, 3–4 (2008).

² Inbjudan var undertecknad av Birger Olsson, Teologiska fakulteten i Lund, Samuel Byrskog, Humanistiska fakulteten i Göteborg, och LarsOlov Eriksson, Johannelunds teologiska institut i Uppsala.

³ Detta har senare ändrats så att man kan vara med i akademien så länge man vill.

frågor sinsemellan skulle de nog också oftare kunna delta i diskussioner i det offentliga rummet.

Akademien har nu samlats åtta gånger på olika ställen i Sverige. Jag bildade ett sällskap där jag själv inte kunde vara medlem, eftersom jag lämnade min tjänst år 2003. Jag kan alltså här inte på något sätt utvärdera akademins verksamhet och dess historia.

FAKULTET, KYRKA OCH SKOLA DÅ OCH NU

Den teologiska fakultetens uppgift för hundra år sedan var att utbilda präster i Svenska kyrkan och lärare i kristendomskunskap.⁴ Dess professorer var en del av Svenska kyrkan och många av dem avancerade också till biskopar, till exempel de två professorerna i exegetisk teologi i Lund Erik Aurelius 1927 och Erling Eidem 1932. 1945 var 7 av rikets biskopar före detta teologie professorer.

De stora förändringar som ägt rum i fråga om högskoleexegeternas status och funktion under det senaste seklet kan knytas till några årtal.

1923 Prebendeinstitutionen upphör, det vill säga att varje teologie professor skulle inneha en tjänst som kyrkoherde i någon församling nära Lund eller Uppsala. Även andra professorer kunde ha prebenden. Professorn i praktisk teologi i Lund förblev domprost ända fram till 1941.

1934 Biskoparna i Uppsala och Lund upphör att vara universitetens prokanslerer. Detta ämbete var en mellaninstans mellan det centrala kanslersämbetet och universitetet och kunde få rätt stort inflytande i vissa frågor.

1937 Professorerna tillsammans med biskopen upphör att vara domkapitel i Uppsala och Lund men får fortsättningsvis välja två ledamöter till respektive domkapitel.

1953 Den gamla lydelsen i regeringsformen om att endast den som ”bekänner den rena evangeliska läran” kan anställas som lärare i teologi

⁴ För det som här följer se framför allt Birger Olsson, Göran Bexell och Göran Gustafsson, red., *Theologicum i Lund: Undervisning och forskning i tusen år* (Lund: Arcus, 2001).

- ändras till att Konungen skulle ”taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning som därav må påkallas”. Den nuvarande formuleringen sedan 1974 lyder: ”Vid tillsättning av statlig tjänst skall avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet”.
- 1955 En ny studieordning införs för att tillfredsställa behovet av kristendoms lärare med en översiktskurs på tre terminer och ett ämnesstudium på fyra terminer. Den gamla teol-filen avskaffades och dess innehåll, grekiska, hebreiska och filosofi bakades in i teologie kandidatstudiet. Det innebar en minskning av kursfordringarna i exegetik för en teol.kand. Översiktskursen räckte för blivande lärare medan blivande präster måste avlägga en teologie kandidat.
- 1963 Professorerna upphör att delta i biskopsval i Svenska kyrkan.
- 1965/69 Ämnet Kristendoms kunskap i grundskola och gymnasium ändras till Religionskunskap med tonvikt på religionernas grundläggande uttrycksformer, tro och idéer och på deras sätt att påverka människors handlingar och tankar. Lektorstjänster i kristendom försvinner efter hand.
- 1969 Ny studieordning utifrån skolans krav med en grundkurs ”i religionskunskap” (*sic*) på två terminer utifrån skolans läroplaner. Exegetisk teologi döptes om till bibelkunskap. Den som ville bli präst läste sedan grekiska och hebreiska en termin (utan krav på grekiska och latin i gymnasiet) och sedan ett ämnesstudium på fyra terminer.
- 1970 Professorerna upphör att bland sig välja in två ledamöter i domkapitlet och två ledamöter i kyrkomötet.
- 1973 Ny studieordning där fakultetens utbildningsmål förändras kraftigt. Utbildningen ska ge ”redskap för analys och förståelse av religioners och livsåskådningars roll för den enskilde och i samhället”. Den mynnar ut i ”högskoleexamen på religionsvetenskaplig linje”. Studiet omfattar tre delar: baskursen i religionsvetenskap, 40 poäng, ämnesblocksstudier, 80 eller 100 poäng, och en så kallad tematermin på 20 poäng, efterhand ersatt med ett så kallat examensarbete. De exegetiska studierna reducerades än mera och sattes in i ett religionsvetenskapligt sammanhang.
- 1977 Den nedärvda formen av fakultetsstyre, sammanträden med fakultetens samtliga professorer, ersätts med en fakultetsnämnd bestående av dekan, prodekan och fyra lärare valda av fakultetskollegiet med rätt för två studenter och två representanter för övrig personal att delta i sammanträdena. Till detta kom särskilda ämneslinjer för undervisningsfrå-

gor. Alla professorerna samlades alltså inte längre till sammanträden, fler personalkategorier kom med i ledningsgruppen och forskning och undervisning skildes åt.

1977 Högskolelagen kräver att till verksamheten inom högskolan skall höra att sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete (tredje uppgiften vid sidan av undervisning och forskning). Se vidare nedan.

1980 Den praktiska prästutbildningen överförs till Svenska kyrkans pastoralinstitut i Uppsala och Lund.

1980-talet En rad nya professurer inrättas utifrån målsättningarna 1969 och 1973, till exempel för Lunds del religionssociologi 1975, islamologi 1983, judaistik 1987, religionspsykologi 1988 och missionsvetenskap med ekumenik 1992. Exegetik blir ett litet ämne bland många andra små ämnen med konkurrens om studenterna som följd.

1993 En gemensam fakultetsnämnd för humaniora och teologi bildas i Lund (kallad områdesstyrelsen) med ett gemensamt kansli. En rad ärenden delegerades till ett fakultetsråd.

Dessa förändringar innebär att professorer vid de teologiska fakulteterna efter år 1970 inte längre har någon formell koppling till ledningsfunktioner inom Svenska kyrkan.⁵ Deras plats inom den officiella kyrkliga sfären har alltså reducerats efterhand. Samtidigt har fakulteten som helhet knutits mera till universitetet. De olika ämnena har blivit mer specialiserade och isolerade och även förminskade.

När det gäller exegetiken har dess omfattning och funktion i det teologiska studiet alltså kraftigt förändrats under en längre tid. Fram till 1955 skulle en studerande (som läst både latin och grekiska i gymnasiet) vid tentamen svara för hela Nya testamentet på grekiska. I dag läses mindre än 20 procent av *Novum* i en normal teol.kand., om man över huvud läser grekiska.⁶ Det minimum av studium i Nya testamentet, som krävs av en som vill bli präst i Svenska kyrkan är idag drygt fem veckors studium.⁷

⁵ Det nya kyrkomötet 1983 har alltid valt in några teologiska lärare i Lund och Uppsala i sin läronämnd men de representerar inte fakulteterna.

⁶ Se stapeldiagrammet i Olsson, Bexell och Gustafsson, *Theologicum*, 62.

⁷ Svenska kyrkan kräver minst 60 hp i Bibelvetenskap av de som vill prästvigas, det

De nya teologiska högskolorna har en fortsatt rätt nära relation till sina privata huvudmän. Det märks mest vid tillsättning av lärare och i internationella kontakter med andra teologiska institutioner. Närheten mellan exegetik och kyrka har alltså successivt minskats vid våra statsfakulteter medan de nya teologiska högskolorna har bidragit med en ny form av närhet mellan dessa två områden. Detta påverkar på flera sätt exegetikens plats i det offentliga rummet.

EXEGETIKEN DÅ OCH NU⁸

Exegetikens innehåll och karaktär har också förändrats under de år som ligger bakom. Med tanke på vårt ämne kan vi kanske tala om tre skeden.⁹

1) Kring första världskriget växer en mer självständig exegetik fram i Sverige med betoning på ett vetenskapligt, språkligt och historiskt studium av Nya testamentet. Man lämnar det tyska språket som avhandlingsspråk och börjar skriva på svenska. Ett nytt intresse för tidshistoriska frågor kom genom Erik Aurelius i Lund och Sven Linder i Uppsala. Båda hade goda relationer till Gustaf Dalman, Jerusalem/Greifswald, och hans Palestinastudier.

vill säga ett års studier. Alla skall läsa A kursen (ca 3 hp Nya testamentet) och den följande B kursen (Bibelveenskap, ca 7,5 hp Nya testamentet). Det blir sammanlagt 10,5 hp, det vill säga drygt fem veckors studium av Nya testamentet. Den som sedan fyller ut med hebreiska fortsätter i regel och läser kurser i Gamla testamentet upp till 60 hp.

⁸ Jag utgår här från exegetiken vid våra teologiska fakulteter. De exegetiska tendenserna de sista tjugofem åren har i stort förstärkts genom exegetiken vid de nya teologiska högskolorna från slutet av 1900-talet.

⁹ För det som följer se, förutom Olsson, Bexell och Gustafsson, *Theologicum*, vad Helmer Ringgren och Lars Hartman skriver i Helmer Ringgren, red., *Faculty of Theology at Uppsala University* (Acta Universitatis Upsaliensis; Uppsala: Uppsala Universitet, 1976) och Birger Olsson, "Förändringar inom svensk bibelforskning under 1900-talet", i *Modern svensk teologi*, red. Lars Lindberg och Gert Nilsson (Stockholm: Verbum, 1999), 69–135, och där anförd litteratur.

Samtidigt kom språkliga studier mer i centrum, till exempel hos Erling Eidem och hans Paulusstudier, inspirerade av Adolf Deissmann, Heidelberg/Berlin, och religionshistoriska studier under påverkan av Wilhelm Bousset, Göttingen/Giessen, och andra i den tyska religionshistoriska skolan. Gillis P:son Wetter i Uppsala är ett utmärkt exempel på detta. Dessa religionshistoriska forskare hade ett brinnande intresse för att föra ut exegetikens landvinningar till allmänheten och skrev mest på svenska med undantag av Wetter som också skrev mycket på tyska.¹⁰ På många områden kom deras forskning i konflikt med nedärvda kristna uppfattningar.

2) Kring andra världskriget präglades den nytestamentliga exegetiken i Sverige av två professorer som börjat sin bana med religionshistoriska analyser, Hugo Odeberg som disputerade i London 1924 på en judisk mystik skrift och Anton Fridrichsen som disputerade i Sorbonne på en avhandling om Jesu under. Tidshistoria, filologi och litterärkritik fick efter hand ge plats för en allmän bibelteologisk inriktning. Kriser i samtiden lockade fram mer övergripande trossystem och en strävan att komma fram till egenarten i den bibliska eller kristna föreställningen. Johannes Lindblom i Lund, en mångsysslare som också ägnade sig åt bibelns receptionshistoria, tillhör detta skede liksom Ivan Engnell med flera i Uppsala som ville nå fram till orientaliska mönster om den sakrale kungen i de gammaltestamentliga texterna, den så kallade Uppsalaskolan. Presentationen av den sakrale kungen kunde på flera sätt kopplas till föreställningar om Messias och därmed överbrygga gapet mellan Gamla och Nya testamentet.

Kyrka och universitet fördes vid denna tid närmare varandra genom den så kallade realistiska bibeltolkningen hos Fridrichsen och den så kallade immanenta bibeltolkningen hos Odeberg.¹¹ De mer kritiska mo-

¹⁰ Religionshistoriska föreningen i Göteborg översatte och gav ut en rad mindre, mer populära häften/små böcker, 17 stycken, skrivna av kända företrädare för den religionshistoriska skolan, *Religionshistoriska folkböcker* (Stockholm 1906-1910).

¹¹ Se här också Birger Gerhardsson, *Fridrichsen, Odeberg, Aulén, Nygren: Fyra teologer* (Lund: Bakhåll, 1994).

menten i den exegetiska analysen reducerades påtagligt. Det gällde bara att överföra de dåtida texternas innehåll till nutiden. Det är i detta skede som merparten av de nytestamentliga exegeterna i Sverige går ut och hävdar att enligt Nya testamentet kan kvinnor inte bli präster (den s.k. exegetdeklarationen 1953).

År 1936 grundade Anton Fridrichsen Uppsala exegetiska sällskap som genom årliga samlingar och publikationen *Svensk Exegetisk Årsbok* ville föra de nya vetenskapliga landvinningarna vidare till präster, lärare och andra intresserade.¹² Fridrichsen hänvisade till den positiva utvecklingen inom bibelvetenskapen att mer och mer ”tränga in i Bibelns egen verklighetssyn” och till den allt mer skrämmande kulturella och politiska situationen på 30-talet. ”Våra heliga skrifter framträda som den frälssande arken i syndafloden”, säger han. Tiden är nu inne ”att sammanföra de krafter som finnas, och att vidga sambandet med en vidare kyrklig miljö”.¹³ Årsboken sågs som en bro mellan vetenskapen och kyrkan och innehöll de första åren många artiklar om praktiskt bruk av Bibeln. I dag är väl årsboken mest skriven för exegeter och en mer internationell läsekrets.¹⁴ Sällskapet ökade snabbt i antal, efter tio år nära 500 medlemmar, efter 25 år 1126 medlemmar. Efter 1970 har medlemsantalet efter hand minskat avsevärt. Fridrichsen betraktade sig själv som *doctor ecclesiae*.

De svenska exegeterna gav också under detta skede ut ett ambitiöst uppslagsverk i två band 1946 och 1952¹⁵, skrev ett otal textutredningar i diverse tidskrifter till kyrkoårets texter som sedan samlades i ett band

¹² Se särskilt Lars Hartman, *Uppsala exegetiska sällskap 1936-1986* (Uppsala: Uppsala Universitet, 1986).

¹³ Enligt Hartman, *Uppsala*, 1.

¹⁴ Se Göran Eidevall, ”80 år senare: Exegetiska sällskapet, SEÅ och de exegetiska dagarna – tal vid exegetiska sällskapets 80-årsjubileum”, *SEÅ* 82 (2017), 1–5. Han tecknar där ”några viktiga utvecklingslinjer”, särskilt olika former av internationalisering av årsboken och en mindre fokusering av ”kyrkliga avnämare”.

¹⁵ Ivan Engnell och Anton Fridrichsen (red.), *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk I-II* (Gävle: Skolförlaget, 1946 och 1952, i en andra reviderad upplaga 1962 och 1963).

1958, *Fyrahanda sädesåker*, med flera efterföljare i olika former.¹⁶ Grundläggande läroböcker producerades också för studenter och intresserade.¹⁷ Hugo Odeberg i Lund grundade under mottot Tillbaka till Bibeln! en särskild bibelstudieförening 1943 kallad Erevna och hans korta bibelstudier där gavs ut i en tidskrift, också den kallad *Erevna*. Nationalkyrkan i landet upplevde en bibelstudieväckelse som den inte varit med om tidigare bland annat genom projektet Bibeltjänst. De svenska exegeterna var i detta skede mycket närvarande i det offentliga rummet.

3) Under det sista kvartalet av 1900-talet bleknade den bibelteologiska eran bort och vi fick en stor mångfald av nya metoder.¹⁸ Den nedärvda tyska exegetikmetoden med dess historiskt-genetiska inriktning mötte allvarlig kritik både från vetenskapligt och kyrkligt håll. Också det sammanhållande teologiska greppet om fakulteternas arbete faller sönder i olika enskilda ämnen. Bibelvetenskapen specialiseras och fragmenteras och enskilda svenska exegeter har mer kontakt med forskare världen över som håller på med samma forskningsproblem som de än med kolleger i Sverige. I jämförelse med den bibelteologiska eran minskas exegeternas närvaro påtagligt i det offentliga rummet. I vilken mån det beror på mångfalden i det exegetiska arbetet vill jag låta vara osagt.

¹⁶ Svensk Pastortidskrift gav ut en egen serie och Verbum likaså till både nytestamentliga och gammaltestamentliga predikotexter på 80-talet, Verbums exegetisk-homiletiska Kommentarserie.

¹⁷ Jag tänker på Bertil Albrektson och Helmer Ringgren, *En bok om Gamla testamentet* (Lund: LiberLäromedel, 1969), Gillis Gerleman och Bo Johnson, *Ur Gamla testamentet* (Lund: LiberLäromedel, 1969), Birger Gerhardsson, *En bok om Nya testamentet* (Lund: LiberLäromedel, 1969) och Lars Hartman, *Ur Nya testamentet* (Lund: LiberLäromedel, 1970).

¹⁸ Birger Olsson, "Vägar till texten", i *Jesus och de första kristna*, red. Dieter Mitternacht och Anders Runesson (Stockholm: Verbum, 2006), 401–403. Där nämns bland annat semiotiska analyser, textlingvistiska analyser, retoriska analyser, narrativa analyser, sociologiska analyser, antropologiska analyser, psykologiska analyser och feministiska analyser.

MIN EGEN VERKSAMHET SOM EXEMPEL

Harald Riesenfeld, professor i Nya testamentets exegetik i Uppsala 1953-1977 berättade en gång att han när han åkte skidor i Dalarna med sin fru Blenda kom till en liten by där det fanns en skola. Han spände av skidorna och gick in i skolan och presenterade sig och förhörde sig om vad barnen kunde om Bibeln.

Några sådana offentliga framträdanden har jag inte ägnat mig åt men jag har dristat mig till att här högst översiktligt presentera min egen verksamhet som exeget för att ringa in vad som kan avses med exegetik i det offentliga rummet.

Jag tar här begreppet ”det offentliga rummet” i en allmän och vid mening som omfattar allt som inte med nödvändighet kan sägas höra till min tjänst som professor i Nya testamentets exegetik. Undervisning och forskning och det som krävs av planering, handledning och information för att detta ska fungera tas inte med i det som följer. Jag skulle i princip ha kunnat säga nej till alla dessa verksamheter och då fått tid till annat.

Jag tar alltså inte upp sådant som tydligt hör till mitt ”ämnesrum” om jag får uttrycka mig så. För översiktens skull – även om gränserna är flytande – kan vi säga att vid sidan av ämbetsrummet finns ett fakultetsrum, ett universitetsrum, ett skolrum, ett kyrkorum och ett samhällsrum. Jag tar inte med något internationellt rum med uppgifter utanför Sverige: gästföreläsningar, sakkunniguppdrag, utredningsuppdrag, konferensbidrag, ledning av internationella seminarier (SNTS), ledamotskap i internationella ledningsgrupper som är knutet till Nya testamentets exegetik eller ledamotskap i European Regional Translation Committee 1973-1987. I grova drag återstår då följande ”verksamhetsrum”:

- 4.1 **Fakultetsrummet**, det vill säga sånt som omfattar mer än mitt eget ämne och rör fakultetens arbete som helhet.

* prodekanus 1995-1999.

* ledamot i fakultetsrådet 1993-2002.

* ledamot i diverse utredningar, arbete med remissvar med mera.

- * initiativtagare till en bok om fakulteten under 1900-talet, huvudredaktör och ledare för en seminariereserie i ämnet med fakultetens professorer, även emeriti.
- * initiativtagare och ansvarig för en kurs under några år om nattvarden som inkluderade fakultetens fem ämnesområden.

4.2 **Universitetsrummet**, det vill säga sånt som omfattar mer än min egen fakultet och inkluderar den högre undervisningen i landet.

- * ledamot av HSFRRs beredningsgrupp för bland annat teologi 1984, 1996-1999.
- * ledamot av Vetenskapsrådets beredningsgrupp för bland annat teologi 2007.
- * ledamot i styrelsen för Universitetsbiblioteket i Lund 2001-2003
- * ledamot i Kungl. Humanistiska Vetenskapsamfundet i Lund 1993-, ordförande 1999-2001.
- * ledamot i Natan Söderblomsällskapet 1976-, preses 1987.
- * initiativtagare och ledare för ett stort forskningsprojekt (12 milj) om den antika synagogan 1997-2001. Ett samarbete mellan flera ämnen i teologi och humaniora inkluderande seminarier med internationella rådgivare, en internationell konferens redovisad i en konferensvolym och information om projektet i tidskrifter och tidningar och vid en SBL konferens.
- * utställning om Karl XII:s bibel 1703-2003 på universitetsbiblioteket i Lund.
- * konferens 2003 om Karl XII:s bibel som föregicks av högre seminarier inom området teologi och humaniora och redovisades i en konferensvolym.
- * utredningar om olika universitetsfrågor i Sverige och Norge, till exempel utvärdering av Menighetsfakulteten i Göteborg och av doktorsutbildningen i Norge.

4.3 **Skolrummet**, det vill säga sånt som riktar sig till den svenska skolan.

- * föredrag och seminarier för lärare i den allmänna skolan, mest om bibeltolkning och översättning av bibeln (bibelkommissionens provöversättning, NT 81, Bibel 2000).
- * olika försök att ge plats för bibelns receptionshistoria i universitetsämnet exegetik med tanke på bibelns plats i skola och samhälle.

Denna sista punkt hör också hemma under punkt 5. Jag tar upp den under en särskild rubrik nedan.

4.4 **Kyrkorummet**, det vill säga sånt som är relaterat till kyrkornas verksamhet.

- * tjänst vid Johannelunds teologiska institut/högskola 1964-1988: lärare i NT och grekiska, studierektor, rektor, ordförande i skolstyrelsen. Har skrivit ett stort antal exegetiska kommentarer för texter i söndagskolan i tidskriften *Medhjälparen*, så kallade textutredningar till predikotexter (för sammanlagt mer än ett och ett halvt kyrkoår) i *Förkunnaren* och andra teologiska tidskrifter och hållit offentliga föredrag och seminarier i bibliska och teologiska ämnen.
- * tjänst som EFS missionsföreståndare 1988-1992 med många inlägg i tidningar i bibelrelaterade ämnen och ett stort antal artiklar i *EFS Budbäraren* om bibelöversättningsproblem i anslutning till bibelkommissionens arbete (svar på frågor) samt ett större antal föredrag och predikningar på många orter i Sverige.
- * *Kommentar till Nya testamentet*: initiativtagare, redaktionsmedlem och kommentarförfattare.
- * ledamot i Svenska bibelsällskapets styrelse 1977-1987.
- * ledamot i Uppsala Exegetiska Sällskaps styrelse 1978-1987.
- * ledamot i Frikyrkliga forskningsrådet 1986-1988.
- * ledamot i Kyrkomötets läronämnd 1987-1998.
- * ledamot och ordförande i Lunds Missionssällskap 1993-2008.
- * ledamot och ordförande i styrelsen för Pastoralinstitutet i Lund 2000-2006.
- * ledamot i styrelsen för Svenska Institutet för Missionsforskning 2001-2008.
- * ledamot i styrelsen för Svenska Teologiska Institutet i Jerusalem 2006-2008.
- * ledamot i en samarbetskommitté mellan CTR och Pastoralinstitutet i Lund om en ny prästutbildning 2003-2004.
- * ett stort antal föredrag i församlingar, kontrakt, prästkonvent, stift och olika konferenser i bibelöversättningsfrågor och bibelrelaterade ämnen
- * ett stort antal exegetiska recensioner i tidskrifter och tidningar.

4.5 **Samhällsrummet**, det vill säga sånt som rör samhället i stort, kulturellt, etiskt, socialt och politiskt. En del som är nämnt tidigare kan också tas upp här, till exempel utställningen och konferensen om den gamla översättningen (Karl XII:s bibel), arbetet med en kommentar till Nya testamentet på svenska eller det som sägs om bibelns receptionshistoria.

- * arbete med en ny officiell översättning av bibeln till svenska 1963-2000: sekreterare i en statlig utredning, ledamot av två statliga

kommittéer, sakkunnig i utbildningsdepartement, ledamot av Bibelkommissionen (översättare, koordinator, referent, styrelseledamot).

- * ett stort antal föredrag och seminarier om i första hand översättningsfrågor utanför de områden som är nämnda ovan.
- * medverkan i radioprogram.
- * artiklar om arbetet med Bibel 2000 och recensioner av exegetiska böcker i allmänna tidningar och tidskrifter, till exempel i *Svenska Dagbladet*, *Upsala Nya Tidning*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Tidningen Ångermanland* och i *Signums svenska kulturhistoria* och *Sveriges kyrkohistoria*.
- * böcker om den svenska bibeln och svenskt bibelöversättningsarbete för en mer allmän publik, bland annat *En bok om Rut* (1979) och *Från Birgitta till Bibel 2000* (2000).

NÅGRA KOMMENTARER TILL VERKSAMHETSLISTAN

Ja, listan blev lång. Jag får väl dra den slutsatsen att jag inte har varit lat i mitt liv. Och kanske är det mer en översikt om en exegets närvaro i det offentliga rummet än exegetik i det offentliga rummet. Men ingen exegetik utan exegeter. Längden beror i hög grad på att jag har varit anställd inom två verksamhetsområden utöver min universitetstjänst, två kyrkliga tjänster (lärare på Johannelund och missionsföreståndare inom EFS) och en annan statlig tjänst (bibelöversättningsarbetet). Mycket av det jag gjort faller utanför det som varit kärnan i min universitetstjänst. Jag har dock vid två tillfällen gjort en kraftig reducering av mina ”frivilliga” uppgifter när de enligt egen beräkning började omfatta mer än tre arbetsmånader per år. Det som fått lida mest av denna snedvridning är min forskning. Men anställningar endast som lärare och forskare inom universitetet torde minska möjligheterna till närvaro i det offentliga rummet.

Det kan vara nyttigt med tanke på kommande samtal att försöka vaska fram vilka kanaler för och former av exegetisk verksamhet som kan finnas i det offentliga rummet som jag nu har definierat det:

- * anställningar¹⁹

¹⁹ 14 personer disputerade i Nya testamentet under mina elva år som professor i

- * utredningar, expertuppdrag
- * sakkunniguppdrag, opponentskap
- * ledningsuppdrag i styrelser och kommittéer
- * forskningsprojekt
- * konferenser och utställningar
- * böcker, artiklar och recensioner
- * tidningsbidrag och debattinlägg
- * föredrag och seminarier
- * kurser
- * radio (och TV)

Att sociala medier inte kommer med på min lista är väl mest en påminnelse om min höga ålder.

BIBELN I BRUK TIDERNA IGENOM (RECEPTIONSHISTORIA).

Bibeln intar en stor plats i vårt kulturarv, i litteraturen, konsten, musiken och filmen, i lagar, etiska värderingar, sedvänjor, osv. Därför vill jag ta upp bibelns receptions historia som en särskild punkt. John F. A. Sawyer ger följande definition: ”The history of how a book or a passage or a word has been contextualized and interpreted down the centuries in different parts of the world.”²⁰

Jag har mest under den senare delen av min verksamhet försökt få in bibelns receptions historia som en del av bibelvetenskapen men inte lyckats så väl. Jag började nog för sent. Det är lätt att hitta trender i vår egen tid som förklarar att receptions historia har blivit mer och mer aktuell.²¹ Bakgrunden till mitt intresse finns i min tidiga betoning av att

Lund, 12 av dem har tjänst som lärare på högskolenivå i Sverige och utomlands, två av dem är präster. Få doktorer i exegetik idag söker av olika skäl inte tjänster inom kyrka och skola.

²⁰ John F. A. Sawyer, *A Concise Dictionary of the Bible and Its Reception* (Louisville, KY: Westminster John Knox, 2009), artikeln ”Reception History”.

²¹ Minskad tilltro till gängse exegetik, framväxten av nya former av analyser sedan 1980-talet, ökat intresse för tolknings historia, för analys av äldre översättningar, för texten som den nu föreligger (synkroni) och den moderna hermeneutikens ifrågasättande av möjligheterna att komma fram till en ursprunglig mening i texten.

analysera texterna som vi nu har dem – texten som det primära språkliga tecknet – och i mitt intresse för översättningshistoria. Det märks redan i *En bok om Rut* som kom 1979. Mina två senaste böcker handlar om Dina och Shekem i Barsta fiskekapell i Höga kusten.²²

Jag har arbetat internationellt genom att bilda en seminariegrupp inom SNTS och även valt ett receptionshistoriskt ämne för mitt main paper för SNTS konferensen i Bonn 2003.²³ Mina kolleger var intresserade men när det kommer till kritan ville de syssla med det som de redan kunde. Alltså höll de sig kvar inom sina forskningsfält. Det finns ju ingen fast metod för såna studier, säger somliga, och det är ju sant. Men metoder växer väl fram när man börjar forska i ämnet?

Jag har givit flera kurser i Lund om Bibeln i vårt kulturarv, ansökt om pengar för ett större projekt i detta ämne tillsammans med forskare vid universiteten i Jönköping och Karlstad,²⁴ recenserat en rad avhandlingar i ämnet och även skrivit en artikel om receptionshistoriska avhandlingar i Sverige.²⁵ Men utan större resultat. Inga stora forskningsprojekt. Inga specialtjänster. Ingen större betydelse vid tjänstetillsättningar. Inga markeringar i ämnesbeskrivningar. Mycket återstår att göra. Och intresset i Sverige för receptionshistoria har ökat. För att exegeter ska kunna delta i debatten om bibeln i vårt kulturarv måste de kunna en del om detta ämne. *Scriptura sacra cum legentibus crescit.*²⁶

²² Jag försökte göra en bok som tillfredsställde både forskaren och turisten som kom till kapellet men det visade sig för svårt. Så därför blev det två böcker: *Barsta fiskekapell: En synnerligen märklig byggnad från 1600-talet* (Uppsala: Själänd, 2013) och *Dina och Shekem i Barsta: Ett fiskekapell i Höga kusten från 1600-talet och dess takmålningar* (Umeå: Kungliga Skytteanska samfundet, 2015).

²³ Det receptionshistoriska seminariet inom SNTS, "The New Testament in History and Culture", leddes av Robert M. Fowler, Werner Kelber och mig. Mitt föredrag "The Canticle of the Heavenly Host (Luk 2:14) in History and Culture" publicerades sedan i *NTS* 50 (2004), 147–66.

²⁴ Projektet hette "Bibeln i bruk" men Riksbanken beviljade inga pengar till det.

²⁵ Birger Olsson, "Att läsa Bibeln tillsammans med de döda: Om svensk receptions kritik på 2000-talet", *SEÅ* 73 (2008), 143–59.

²⁶ Gregorius den store, *Moralia in Job* 20:11.

I en utvärdering av forskarutbildningen i Norge 2001 fann jag goda skäl att relatera den till det som sägs om ämnet "kristendoms-kunskap med religions- och livssynsorientering" i den norska skolan, förkortat KRL. KRL skall ha sin utgångspunkt och sin tyngdpunkt i kristendomen som den finns i Norge, i norsk kultur och samhälle. Till detta kommer kunskap om andra kristna trosinriktningar, god kunskap om andra religioner och livssyner och om etiska och filosofiska frågor. Ämnet är alltså tydligt kopplat till norska (och västerländska) förhållanden. Ämnet ses som en del av norsk kultur och historia, nödvändigt för att förstå språk, litteratur, konst, normer och värderingar. Kännedom om de klassiska bibelberättelser och annat bibelstoff är då en nödvändig förutsättning. Om bibeln sägs sammanfattningsvis: Grundlig kunskap om Bibeln som kulturarv och som levande källa för tro, moral och livsföring är helt nödvändig.

En sådan beskrivning av religionsämnet borde få följder för både kursutbud och bibelforskning vid våra universitet och högskolor och främja ämnen om bibeltolkningsmekanismer och bibeltolkningshistoria, om bibeln som litteratur, om bibelns receptionshistoria, om vissa bibliska teman och om den etiska dimensionen i de bibliska texterna. Även komparativa studier av till exempel Bibeln och Koranen bör finnas med här. Jag har sett mycket litet av detta i Sverige.

TREDJE UPPGIFTEN

Det finns skäl att här säga något kort om högskolors och universitets uppgift att dela med sig av sin kunskap, den så kallade tredje uppgiften. Den kom med i Högskolelagen 1977:

Till verksamheten inom högskolan skall höra att sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete. Kännedom skall också spridas om vilka erfarenheter och kunskaper som har vunnits och om hur dessa erfarenheter och kunskaper skall kunna tillämpas.²⁷

²⁷ Högskolelagen 1977, 218.

Det sägs också att vid tillsättning av lärare skall vikt även fästas vid förmåga att informera om forskning och utvecklingsarbete. Denna uppgift har beskrivits på lite olika sätt, nu senast i högskolelagen 2009:

I högskolornas uppgift ska ingå att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet samt verka för att forskningsresultat tillkomna vid högskolan kommer till nytta.²⁸

Denna uppgift ska fortsatt beaktas också vid tillsättning av lärare tillsammans med ”graden av skicklighet att leda verksamhet och personal vid högskolan”.

Denna så kallade tredje uppgiften har fått mycket olika nedslag i olika delar av högskolan och hos enskilda lärare. Många frågor är inte lösta. Om det är en del av min tjänst hur beräknas det då i min tjänstgöring? Eller får jag då ta betalt för mina uppgifter i det offentliga rummet? Har denna typ av uppgifter någon betydelse när jag söker tjänster inom universitetet? ”Det är ju bara populärvetenskapliga artiklar!” Har min förmåga att ”leda verksamhet och personal vid högskolan” någon effekt på min lön? Kan artiklar i uppslagsverket Wikipedia räknas som en god informationskanal?²⁹ Vilken roll kan sociala medier ha? Som jag ser det är det bara ett fåtal exegeter som ägnar tid åt tredje uppgiften medan merparten förhåller sig rätt njugga till denna verksamhet. Dagens tema sätter onekligen tredje uppgiften i centrum.

NÅGRA SLUTREFLEKTIONER

Ett minskande rum för exegeter i skola, kyrka och samhälle

Översikterna ovan säger tydligt att det offentliga rummet för exegetiken har minskat under en lång tid, tydligast i skolan och i kyrkan. Utarbetandet av en officiell bibelöversättning under min tid ledde till att flera exegeter fick anställning. Flera av er har medverkat i olika former i detta projekt. Men hur många har fortsatt att arbeta med översättnings-

²⁸ Högskolelagen 2009, 45.

²⁹ Se artikeln ”Tredje uppgiften” i *Wikipedia* och de referenser som finns där.

problem: recenserat översättningar som kommit efter Bibel 2000, den nya versionen av Folkbibeln 2014, Svenska bibelsällskapets försök till en ny översättning, The Message eller den så kallade nuBibeln? Hur många skrev om den nya läroboken *Jesus och de första kristna* när den kom? Jag har fått två svenska recensioner av min kommentar till Johannesbrevet. Hur många exegeter har deltagit i den långa svenska debatten om homosexualitet som ju har tydliga relationer till bibeltexter?

Ja säger någon, men det är ingen som har frågat oss? Ibland sitter vi och väntar på att andra ska ta initiativ. Det ska vi göra, men jag tror att vi själva också måste göra något. Här tror jag mycket på en yngre generation. Och kanske också på de nya möjligheter som internet ger. En ordentlig bearbetning av vad den tredje uppgiften innebär idag skulle kunna bli till stor hjälp. Om inte exegetiken återvinner en del av det offentliga rummet kommer den att tvina bort.

Specialisering, isolering, internationalisering

Det är också lätt att konstatera att vi exegeter har specialiserat oss mer och mer. Se den senaste boken av svenska GT exegeter, festskriften till LarsOlov Eriksson, *Ordet är dig mycket nära*.³⁰ Mångfalden är en rikedom, men samtidigt kan de centrala frågorna i vårt ämne bli undernärda, såna ting som folk frågar efter. Vi isolerar oss inom det specialområde vi valt och söker meningsfränder utanför Sverige. Det inomsvenska samtalet lyser med sin frånvaro.

Kyrkorummets roll idag³¹

Jag har vistats mycket i ”kyrkorummet”, både genom anställningar och genom frivilliga insatser. Somliga menar att vi inte alls ska vistas där. Relationen mellan universitet och kyrka har förändrats radikalt under vår livstid och gjort det naturligt att vi begränsar oss till samhällsrummet.

³⁰ James Starr och Birger Olsson, red. *Ordet är dig mycket nära* (Skellefteå: Artos, 2018).

³¹ För mig är det mest relevant att tala om ”kyrkorummet” men andra kan tala om ”synagogrummet” eller om ”moskérummet”.

Jag håller inte med om det, även om exegeter idag ofta inte är kyrkorelaterade eller teologer. Bibeln har haft och har en så central roll inom kristendomen att vi exegeter bör kunna bidra till den kyrkliga debatten, till exempel om den senaste evangelieboken eller om handboken eller om antisemitismen eller om korantolkning.

Denna roll i kyrkorummet ska dock inte hindra oss att vistas i det offentliga rummet som religionsvetare och exegeter. Men detta är faktiskt, sett i ett längre perspektiv, något nytt som kräver både eftertanke, gemensam satsning och nya former. Exegeter är väl inte än så goda experter på ”religioners och livsåskådningars roll för den enskilde och i samhället” för att citera målformuleringen för de teologiska fakulteterna 1973. Inte ens på bibelns roll för den enskilde och i samhället. Ivern att hitta former i samhällsrummet hos några yngre exegeter är dock hoppningivande.

Kulturarvet ett viktigt område

Sedan skulle jag vilja att vi exegeter tog upp kampen om bibelns plats i den svenska skolan. Bibeln är en central del av vårt kulturarv och skulle motivera en plats inom många ämnen. Men om vi inte intresserar oss för Bibelns receptionshistoria vem skulle då göra det? Initiativet ligger hos oss.

Jag har sagt mycket lite om innehållet i den exegetik som bör finnas i det offentliga rummet.³² Mina tillbakablickar antyder att det har ändrats beroende på förändringar i kultur, religion och samhälle. Här kan jag känna ett handicap beroende på min ålder. Exegeten bör ta del i de frågor som nu är aktuella. Det finns många tillfällen: bibelsynsdebatter, religionsdebatter, kulturdebatter, etiska debatter, teologiska debatter, äm-

³² Akademin diskuterade vid sitt möte i Lund 2010 exegetikundervisning och samhällsansvar och jag kan här bara hänvisa till de minnesanteckningar som Hanna Stenström gjorde och de goda litteraturtips som hon skrev ner. Temat exegetik och etik är här ett centralt område för diskussion och handling.

nen som bibeln och koranen, judar och kristna, antisemitism och homofobi, osv.

Jag har ibland ställt mig frågan: Om svenska exegeter inte diskuterar centrala bibelproblem när de kommer samman kommer de då att delta i någon debatt i det offentliga rummet? Knappast. Akademin för bibelvetenskap hade som ett mål att främja den inomsvenska exegetiska debatten. Det råder i Sverige en viss tystnadskultur. Jämför bara med förhållandena i Danmark. En annan fråga: Måste jag anse innehållet i bibeln vara viktigt (av något skäl) för att fungera i debatter. Även om Akademin för bibelvetenskap försvinner hoppas jag att exegetiken kan få en större plats i det offentliga rummet. Det är viktigt för dess överlevnad.